

ERIK W. HANSEN: THE SYNCHRONIC FALLACY

Innlegg fra førsteopponent Jan Terje Faarlund

The following is the contribution by the first opponent at the defense of Erik W. Hansen's doctoral dissertation *The Synchronic Fallacy. Historical Investigations with a theory of History*. The opposition deals with various aspects of the dissertation, concentrating on the author's philosophy of language and science, his contribution to the scholarly discourse, and his style of presentation.

Innledning

Oppgaven som opponent på den foreliggende avhandling er enorm. Ikke bare har vi her for oss et voluminøst arbeid på bortimot et halvt tusen tette trykksider. I tillegg er det som står skrevet på disse sider, på ingen måte lett tilgjengelig. Avhandlingen er full av originale ideer og tanker, intrikate analyser og resonnementer, og ikke minst provoserende synspunkter. Dette er vel og bra. Men en som skal forholde seg kritisk til alt dette, står overfor to vesentlige problemer: For det første er her så meget å gripe fatt i og diskutere, at dersom vi skulle få en meningsfull utveksling om alt det som Hansens avhandling inneholder, ville det sprengte tidsrammene for dette disputasforsvar så vel som rammene for min utholdenhet og antagelig også for tilhørernes tålmodighet. (Rammene for forfatterens utholdenhet har jeg derimot svært høye tanker om etter å ha lest hans avhandling!) Løsningen på dette problem blir derfor å foreta visse dypdykk på viktige punkter i avhandlingen, og dermed la mange spørsmål ligge.

Det andre problem jeg nevnte, er at fremstillingen mange steder, ja for det meste, er så ugjennomtrengelig at leseren ofte må spørre seg om han har forstått hva forfatteren egentlig forsøker å si. Dette problem må jeg nok dessverre komme tilbake til. Men når jeg nevner dette allerede nu i begynnelsen, er det fordi jeg mener at en vitenskapelig avhandling ikke bare skal presentere nye teorier eller legge frem ny kunnskap, men også gjøre det på en slik måte at det går inn i en faglig diskurs, og slik at denne faglige diskurs derved blir brakt videre fremover. Det er altså ikke tilstrekkelig at det som står i en avhandling, er 'sant' i en eller annen forstand, men også at det er 'sant' til rett tid og i rett sammenheng.

På bakgrunn av disse allmenne betraktninger har jeg valgt å ta for meg enkelte spesielt viktige punkter i avhandlingen. Min opposisjon vil falle i tre deler. I første del vil jeg diskutere Hansens syn på språk og vitenskap, med andre ord den språkfilosofi og den vitenskapsfilosofi som jeg mener å lese både ut av hans tekst og implisitt mellom linjene. Annen del vil handle om det å gå inn i en vitenskapelig diskurs. Hansen diskuterer en rekke språkteoretikere og forskere fra forskjellige epoker. Jeg kan ikke gå inn på alt dette, men vil som eksempel ta hans diskusjon av generativ grammatikk. I tredje del vil jeg ta for meg avhandlingens argumentasjons- og fremstillingsform.

Språksyn og vitenskapsfilosofi

Første setning i avhandlingen lyder: 'The over-all purpose of the present essay¹ is to make the fact and concept of change – the latter more so than the former – the immediate subject matter of theoretical investigation.' (s. 13). Dette er selvsagt et viktig og prisverdig formål, og det som jo er interessant, er hva Hansen faktisk legger i 'change' og 'theoretical investigation', og hvilket språksyn som ligger til grunn for bruken av slike uttrykk. Dette skulle gå frem av den påfølgende prolog som innleder avhandlingen – eller essayet. La oss derfor stanse litt opp ved enkelte punkter: 'That *la langue* is the product of *la parole*, as Saussure concluded, is not in doubt' (s. 18). Dette er uproblematisk også innenfor en mentalistisk teori som inkluderer en medfødtshypotese, forutsatt at vi med 'langue' mener et grammatisk system, og med 'parole' de faktiske språklige ytringer, altså en opposisjon som svarer til Chomskys I-språk og E-språk (Chomsky 1986:19-24). Det er nemlig 'la parole' som danner input for den prosess som gjør at barnet ved hjelp av sin medfødte språkevne kan lære 'la langue', altså sitt morsmåls grammatikk, dvs. det internaliserte språk, I-språket. I denne fortolkning tror jeg også at alle 'synkrone' lingvister kan godta formuleringen om at '*la langue* is the product of *la parole*'. Og det er nettopp på denne måten at det grammatiske system, 'la langue', er et produkt av den tidligere bruk av systemet, 'la parole', som altså er input for hver ny generasjon av språkbrukere.

Men dermed blir det foregående desto mer problematisk. Foran den nettopp siterte setning finner vi følgende:

[A]n essential 'component' in our human mind is man's **historical sense**, a faculty that enables us to handle change, development from T1 to T2, to so interpret the **inherited** (be it systems (Lass 1997:12), structures; G1; or Andersen's *Output* 1) that something new (systems; structures; G2) has been **produced**, while **the old** has been ousted. It is an empirical universal that no grammar of any language is stable, and ignoring this does not make either the fact of change or the problems with the transition from G1 to G2 go away. (s. 18)

Her ser det ut som om Hansen mener at et barn som lærer et språk, også lærer dets historie. Men det er nettopp den teoretiske og metodiske fordel med det siste århundres dualisme i språkvitenskapen at man kan skille mellom det historieløse system, som er tilgjengelig for spedbarn og språkbrukere uten formell utdanning, og opphavet, som vi lærer å kjenne kun gjennom bevisste studier. Ingen vil vel benekte at dette er to typer kunnskap, derfor er det vanskelig å forstå hvorfor de ikke skal holdes metodisk adskilt. Vi ser heller ingen klar begrunnelse for dette i nærværende avhandling. Derimot finner vi et begrep som 'man's historical sense, a faculty that enables us to handle change' som i det nettopp siterte avsnitt. Begrepet 'man's historical sense' er for øvrig nærmere forklart slik:

To remember is an innate human faculty and constitutes with the faculty to speak and the faculty to forget a curious mental nexus that I shall call man's **historical sense**. The historical sense chains present existence to *part* of the past. (s. 57)

Dette er for så vidt et interessant og i mange sammenhenger utvilsomt nyttig begrep, men i forbindelse med språkvitenskap har det selvsagt sine begrensninger. Et av de grunnleggende tema i språkvitenskapen er knyttet til læring og lærbarhet. Også teorier som ikke selv beskjefter seg med dette, må på en eller annen måte forholde seg til en del grunnleggende og allment observerbare fakta om barns førstespråkstilegnelse. Og i en slik sammenheng blir den historiske sans av begrenset relevans: Et to år gammelt barn har faktisk ikke så megen språkhistorie å huske!

Vi finner det samme syn også andre steder i prologen, uten at det dermed blir noe klarere:

Thus knowledge of the object language is also knowledge of the metalanguage; in its metalinguistic function the everyday language becomes an instrument by which man creates something, and this something is also a component of the metalanguage: Meta-L creates knowledge of O-L. This argument leads to the cognitive function of the everyday language, its *Erkenntniswert*. Its consequences are (1), since the everyday language conveys knowledge of reality – not all our knowledge of reality –, since the everyday language is a constituting element in man's historical existence – when we constantly exist out of the present into the present – and since constant change is an empirical universal, man's historical existence is a cognitive process; and (2), since man's development into the present (existence) involves knowledge of this process – *vivo, ergo cogito* – and since man's development into the present is change – *vivo, ergo sum*, change is a cognitive process, involving knowledge. From this the notion of man having innate – or otherwise – knowledge of his own language will follow: when a person speaks, he will not only produce an utterance (or sign) at T2 that is different from the – perhaps same – utterance (or sign) he produced at T1, but the latter will participate structurally in the T2-utterance: modern English [phone] produced at T2 acquires part of its content from the fact that the speaker *knows* the older form [telephone] and establishes a structural relationship with it: he carries with him what is necessary from or of the past as a constituent part of the present through his historical sense: the interaction of man's ability to 'remember' – and to 'forget' – and to produce an utterance in the present will therefore involve a *transsynchronic* metalingual function. (s. 50-51)

Det er nødvendig å sitere et så langt avsnitt for å få frem den rette sammenhengen. Det jeg er interessert i å diskutere, er siste del av avsnittet, der det ser ut til at forfatteren mener at vanlige språkbrukere har kunnskap om språkhistorien, for her står det vitterlig: 'modern English [phone] produced at T2 acquires part of its content from the fact that the speaker *knows* the older form [telephone]' (min uthevelse, JTF). Dermed blir forholdet diakroni-synkroni for Hansen ikke bare relevant for språkvitenskapen, men også for språket og språkbrukeren. Men vi er vel alle enige om at et barn som lærer engelsk som morsmål, utmerket godt kan lære både form og innhold

av ordet *phone* uten samtidig eller på forhånd å ha lært ordet *telephone*, akkurat som et skandinavisk barn kan lære ordet *bil* uten å vite at det historisk er en forkortelse av *automobil*? Derfor er det viktig at man skiller mellom 'knowledge of the object language' og 'knowledge of the metalanguage', for å bruke termer fra det avsnitt jeg nettopp siterte, med andre ord mellom 'everyday language' og det språk som lingvisten bruker for å beskrive dagligspråket, og dermed mellom språk og språkvitenskap. Man må skille mellom X og studiet av X.

Problemet med å skille mellom objektet og beskrivelsen av objektet dukker opp flere steder i avhandlingen. Jeg skal ta nærmest et tilfeldig valgt eksempel, fra kapittel 1.2:

[I]f the existence of the everyday language is the necessary condition for any statement about the nature of the everyday language, there is no argument that can make synchrony and stability logically prior to history and change: logically the existence of language *qua* a necessary condition for any statement about the everyday language will entail logically contradictory statements about the everyday language, because the existence of the everyday language will be implied by both 'Language is a historical phenomenon' and 'Language is not a historical phenomenon'. (s. 108)

Her ser det igjen ut som om forfatteren mener utsagn om språket må ha samme egenskaper som det utsagnet gjelder, her kalt 'everyday language'. Slike krav bør ikke gjelde for språkvitenskapen mer enn for andre vitenskaper.²

Dette er nemlig viktig på bakgrunn av det første sitat fra avhandlingen, om å studere forandring teoretisk, og på bakgrunn av den generelle tesen i prologen, nemlig at forandring ikke er underordnet tilstand, at det ikke er den synkronne tilstand som er primær. En påstand om at språk forandrer seg, og at dagens språktilstand er et resultat av forandring, er en triviell og uinteressant påstand som ikke behøver noen videre begrunnelse.

Hvis man derimot ikke skiller mellom språk og språkvitenskap, blir det en høyst kontroversiell påstand, som ikke bare trenger begrunnelse, men som etter min mening til og med kan bli vanskelig å begrunne. Den avhandling vi er her for å diskutere, viser nettopp at den påstand er vanskelig å begrunne. For da blir påstanden om

forandringens primat samtidig en normativ påstand om vitenskapelig metode og valg av forskningsstrategi. Det er i og for seg legitimt nok, men så skal man være klar over konsekvensene. Så vidt jeg kan se, blir en av konsekvensene at det blir umulig å beskrive en språktilstand. Og språktilstand er en eksistensform for det som Hansen kaller 'everyday language'. Det er nettopp muligheten for å abstrahere ut et bakenforliggende statistisk system, en tilstand, som setter oss i stand til både å lære og bruke språket. I tillegg kommer da at det også blir umulig å beskrive endring, dersom vi ikke kan beskrive endringens utgangspunkt og endepunkt. Dette vil Hansen antagelig være enig med meg i, men det er vanskelig å se at han har tatt dette problem innover seg på en seriøs måte. I begynnelsen av kapittel 2 stilles spørsmålet om hvordan ett stadium skal avgrenses i forhold til et annet:

What is a state – where does the former end, where does the latter begin? How is the predecessor or successor identified? How does the process connect the two states – is it a phenomenon outside the two states? (s. 184)

Da jeg leste dette avsnitt første gang, oppfattet jeg disse spørsmålene som retoriske spørsmål fra Hansens side. Men for en vanlig historisk lingvist som meg selv, og for de fleste av mine kolleger, er jo ikke dette retoriske spørsmål, men en formulering av høyst reelle problemer. Og de kan besvares på to plan, ett empirisk og ett teoretisk. På det empiriske plan er det spørsmål om språklige kriterier for å dele et språks historie inn i perioder; på det teoretiske plan er det spørsmål om en metode for å abstrahere ut et system som lar seg beskrive og sammenligne med tidligere og senere systemer. Men Hansen avviser så vidt jeg kan forstå ikke bare muligheten av å identifisere ulike stadier som empirisk begrunnede språkhistoriske perioder, men også som en teoretisk og metodisk motivert idealisering som gjør historiske eller komparative studier mulige. Lengre ute i kapittel 2 sier han nemlig:

The two-state model presupposes two such well-defined breaks separating L2] from [L3; but the break-after concept is somewhat spurious as it does not rise in the dynamics of the present moment: how can there be a break-after the language state of the actual present moment? What will succeed that break? It would

create the end of this present successor – the end of existence. Or: how could a successor break into this successor-turned-predecessor in order to create historical coherence? That this break-after should be created in respect of the future makes no sense. The future (state) does not exist. *The synchronic state par excellence* is no well-defined object; it is bound to be open-ended. The irony of this is that the break-after is created by the developing language: when a state develops, it creates a break before itself and a break after its predecessor; developing further it acquires a break-after because of its successor's break-before. [...] What will fill the absolute gap between State 1 and State 2? There is no communicative situation without the everyday language. In the history of any everyday language there is no gap without language. Human existence in this absolute gap is impossible: no existence without language. Secondly, with such a gap between two synchronic states, there would be space for another language to move into and occupy, but with no external endogenous connections; there would still be a gap. The notion of the well-defined synchronic state is absurd'. (s. 212-213)

Man blir i alle fall styrket i mistanken om at for Hansen er det ikke noe klart skille mellom studie-objektet, språket, og selve studiet. Jeg kan også sitere fra kapittel 3.2:

The study of language is anthropocentric, hence historical, and the conclusion must be that synchronic linguistics as a form of thought is dependent on historical thought, and knowledge of (the nature of) the everyday language presupposes knowledge of what history is. (s. 246)

Alle vil uten videre gå med på at språket er antroposentrisk og historisk, men studiet av språket er ikke nødvendigvis antroposentrisk og historisk, selv om det er et studium av en antroposentrisk og historisk gjenstand.

Innen våre dagers ulike lingvistiske skoleretninger og teorier kan man grovt sett operere med tre ulike syn på språkets ontologi: For noen er språket en mental gjenstand, en form for kunnskap som delvis er medfødt og delvis tilegnet fra spedbarnsalderen av; den fremste representant for dette syn er Chomsky og den generative skole. For det andre er språket en sosial eller kulturell gjenstand, en

samfunnsinstitusjon som deles av alle medlemmer av vedkommende språksamfunn; dette syn er først og fremst representert av sosiolingvister av Labovs skole, men også av Saussure og europeisk strukturalisme. Et tredje syn på språk er å se det som en abstrakt gjenstand uavhengig av språkbrukere og samfunn, som for eksempel i Fodors språkfilosofiske arbeider; et slikt syn synes også å ligge til grunn for Roger Lass' diakrone arbeider (Lass 1980, 1997; sml. Faarlund 2000). De aller fleste – i alle fall de aller fleste ikke-lingvister vil selvfølgelig si at språket har alle disse eksistensformer samtidig, noe jeg også uten videre vil være enig i. Spørsmålet er snarere hvilken eksistensform man regner som primær og hvilken man dermed legger til grunn for et vitenskapelig studium. Dette er særlig viktig når man driver med historisk språkvitenskap, ettersom synet på hva språklig endring er, nødvendigvis må avhenge av hva man mener språk er. Dersom språket for eksempel kun er en mental gjenstand, har det jo ingen egentlig historie ut over individets historie. Språket dør med taleren, og den eneste språkendring er den som skjer i løpet av det individuelle liv. Når det gjelder grammatikk, er det jo her tale om svært få og ubetydelige endringer. Språket som sosio-kulturell gjenstand, derimot, har selvsagt en historie parallelt med språksamfunnets historie. Det er også kun i denne eksistensform at det gir mening å snakke om det engelske språk, det danske språk osv. Hansen snakker av og til om språket som en 'fait social' i Durkheims forstand, og dermed slutter han seg vel også til denne sosiale ontologi.

La oss så se på hva vi finner om språkets ontologi i avhandlingen. Før vi går inn på enkelte passasjer i teksten, vil jeg gjøre det klart at det selvsagt er helt legitimt å betrakte språket fra ulike synsvinkler i ett og samme arbeid. Problemet oppstår når man legger to synsvinkler til grunn i samme argumentative resonnement. Det gjør dessverre Hansen seg av og til skyldig i, som for eksempel i diskusjonen om stabilitet og forandring, som jo er et sentralt tema i avhandlingen. I kapittel 2.6. påstås det for eksempel:

The question is: are the two concepts [forandring og stabilitet] equiempirical? Hjelmlev awarded priority to stability, and this priority is dominant in modern linguistics. I shall argue that both are empirical, but not equiempirical. Our two basic incompatible positions are these:

- a) we know that all languages change, and we infer that no language is stable (nonA);
- b) we have no immediate perception of (a) change, hence we infer that a language is stable (A). (s. 223)

Når man uttaler a), mener man nødvendigvis 'language' i betydning for eksempel det danske språk, altså språk som sosial gjenstand, og det er selvsagt uangripelig i seg selv. Problemet oppstår når man setter det opp mot den påfølgende formulering b) i sitatet. Her må vi forstå språk som noe individuelt, altså en mental gjenstand, for vi kan jo lett observere forandring i det sosio-kulturelle språk. Det er for eksempel nok å se på rettskrivningen, som gjenspeiler tidligere tilstander, eller på gamle tekster, eller lytte til folk fra forskjellige generasjoner, etc. De to påstander som Hansen setter opp mot hverandre som kontradiktoriske, er altså likevel ikke kontradiktoriske. Den tilsynelatende kontradiksjon følger av to ulike bruk av ordet 'språk' i de to utsagn. Dette er faktisk et svært alvorlig punkt i min opposisjon, fordi jeg mener at meget av argumentasjonen i avhandlingen nettopp er basert på en slik dobbelthet i tolkningen av språkbegrepet.

For å være litt konkret (noe for øvrig avhandlingen altfor sjelden er), vil jeg vise til kapittel 1.6., helt på slutten. Her (på side 181) setter Hansen opp en modell for den synkrone ontologi, som han så kritiserer, og som er mål for kritikken som fremmes i avhandlingen. Modellen stiller opp en invariant fonologisk representasjon med flere fonetiske varianter:

1.6.5. /invariant/	[variant]
	[variant]

Hvis jeg forstår Hansens argumentasjon rett (noe man aldri kan være helt sikker på), mener han at en slik abstrakt fonologisk representasjon (mellom skråstreker) ikke kan representere de ulike historiske varianter av ord som for eksempel *captain* av eldre *capitain* eller *passenger* av eldre *passager* (Hansens eksempler fra samme side). Så spør han: 'how does the phonologist know that something has been added or lost?', og fortsetter: 'The answer is: we know historically that the expanded or elided forms are/were later than the respective shorter and longer forms' (s. 181). Og det er jo korrekt, en historisk lingvist vet hva som er skjedd. Men en synkront orientert fonolog er

ikke interessert i den slags spørsmål. Synkront har ikke *passenger* og *passager* samme underliggende fonologiske form. Hansen skaper et problem ved å frata synkronien en selvstendig status som beskrivelsesperspektiv.

For videre å demonstrere hvor absurd en synkron fonologisk representasjon er, viser han (videre på side 181 og 182) at dersom ordene *atom* og *atomic* skulle ha samme underliggende representasjon, måtte det bli enten en form med to fullvokaler, altså den ikke-eksisterende formen /ætom/, eller det måtte bli en form med to schwa-vokaler. Dette ville også gi en ikke-eksisterende form. Altså er det i følge Hansen umulig å gi en underliggende abstrakt representasjon som skulle være felles for *atom* og (roten av) *atomic*. '[It] makes it impossible to elevate either of the words to being the underlyingly systemic representation' (s.182)³. Men til dette er å si at den underliggende representasjon trenger slett ikke være et *ord*. I synkron generativ fonologi dreier det seg nemlig om en *abstrakt* representasjon.⁴

Det er flere oppsiktsvekkende påstander om synkron fonologi her. Men jeg må innrømme at jeg har hatt litt vanskeligheter med å forstå om Hansen faktisk vil avskaffe fonemet. I så fall er han jo ikke alene, eller førstemann. Det samme ville jo generative fonologer for 30 år siden. Forskjellen mellom datidens generative fonologer og Hansen i dag, er at de førstnevnte i alle fall presenterte et klart alternativ.

Det lar seg sikkert gjøre å bedrive historisk språkvitenskap uten et fonembegrep; det gjorde jo språkvitenskapmenn til langt ut i det nittende århundre, og i visse miljøer til langt ut i det tyvende. Men av Hansen venter vi jo at han skal presentere noe nytt og bringe språkvitenskapen et stykke fremover. Det går imidlertid ikke klart frem av avhandlingen hva han vil sette i stedet for et fonembegrep. La oss derfor se litt nærmere på hvordan fonemet er behandlet, og begynne med prologen, kapittel 0.5. Her diskuteres Bloomfields fonembegrep, og Hansen tolker det slik at for Bloomfield er allofoner 'content-carrying elements of the spoken utterance'. Etter en mer inngående drøfting og utdypning, kommer så følgende konklusjon:

This sign-functional conception of language leaves the concept of the phoneme in a precarious situation. because we must solve the paradox that if synchronic analysis analyzes the phoneme into

smaller allophonic units, then this analysis goes from meaningless entities to meaningful entities; or in more realistic diction: how can a meaningless entity generate meaningfulness on its route from system to utterance, where it is manifested? All this boils down to the question: who needs the phoneme as an empirically relevant systems element? And to the conclusion that the synchronic tradition has not come to terms with the empirical reality and relevance of (Bloomfield's) 'small differences' and the 'significant and insignificant differences' of the systems concept. (s. 74)

Er dette et forslag om å avskaffe fonemet? I så fall bør det vel gjøres rede for hvordan 'the synchronic analysis analyzes the phoneme into smaller allophonic units'. Jeg må likevel innrømme at vi kanskje kan greie oss uten et fonembegrep som går ut på at fonemet er sammensatt av allofoner. Men la oss gå lengre ut i avhandlingen, til kapittel 2.2. Jeg vet ikke om jeg har forstått argumentasjonen rett, men jeg forstår det omtrent som følger: I begynnelsen av 2.2., på side 191, argumenteres det mot et abstrakt fonembegrep uavhengig av taler og tilhører og tid og sted. Så fortsetter han:

Obviously, such an extreme immanent stance goes against our simplest language experience, and it is untenable *vis-à-vis* the universal of constant change. It is incompatible with the fact that change arises in *parole* (...) and with the time-factor involved in any speech-situation: the supraindividual system must exist unchanged through time (...). The contingency argument leads to this absurd situation: synchronically, any individual speaker's historical existence is irrelevant, because it is assumed that all of his everyday language, which he is going to manifest through a whole life could have been produced at any one given point in time: what I do today might just as well have been done yesterday or be done tomorrow – or might not have been done at all. Not only does contingency suspend interpersonal communication, it also makes the notion of history self-defeating and absurd; certainly a truly nihilistic consequence. But this nihilism is so extreme that it negates human existence, and unless humanhood is completely immaterial, the consequence cannot even be said! (s.191-192)

Jeg forstår det altså slik at fonemet bør avskaffes, men ikke bare det, det bør avskaffes fordi det ikke kan brukes i beskrivelsen av det kommuniserende menneske. Og her er det jeg bare må gi tapt. Det er riktignok en del av språkvitenskapens oppgave å studere kommunikasjon, nemlig den kommunikasjon som foregår med språk, og da er hovedvekten på kommunikasjonsmiddelet, nemlig språket. Det kommuniserende mennesket er ikke språkvitenskapens objekt, og slett ikke 'human existence'. Jeg synes at i stedet for å argumentere mot synkroniens primat, stiller forfatteren her krav til den historiske språkvitenskap som klart viser hvor nyttig det rent synkrone perspektiv er, og hvor nødvendig abstraksjon er dersom vi vil forstå noe av språkets vesen.

Den vitenskapelige diskurs

Hansen trekker frem, kommenterer og kritiserer en lang rekke personligheter, teorier og skoleretninger innenfor det tyvende århundres språkvitenskap. Jeg skal nøye meg med å ta for meg hans behandling av én slik retning, nemlig generativ grammatikk. På flere punkter i avhandlingen tar han opp generative tilnæringsmåter og synspunkter til kritikk, av forfatteren gjerne – med rette – kalt mentalistisk. Problemet er bare at generativ grammatikk finnes i mange ulike varianter, slik at kritikk av én variant ikke nødvendigvis rammer generativ grammatikk generelt. Og dersom vi holder oss til den chomskyanske versjon av generativ grammatikk, har også den gjennomgått store endringer fra begynnelsen sent på femtitallet. En kritikk av generativ grammatikk bør derfor forholde seg til de seneste utforminger. Ellers risikerer man å sette i gang et større felttog mot en motstander som for lengst er nedkjempet innenfra av sine egne. I en avhandling som handler om historisk språkvitenskap og som også tar opp generative og mentalistiske teorier til behandling, er det derfor mildt sagt oppsiktsvekkende at det ikke finnes en eneste referanse til David Lightfoots arbeider. Lightfoot er vel den som mest konsekvent har anvendt generative og mentalistiske forklaringsmodeller i historisk syntaks, og er vel en like typisk representant for moderne historisk lingvistikk som Paul Kiparsky, som får god plass i avhandlingen, selvsagt med rette.

I begynnelsen av avhandlingen sies det at innenfor 'the mentalist approach' så inneholder hjernen et statisk 'language' (s. 17). Men der

er et viktig poeng innenfor nyere chomskyansk mentalisme at det, hjernen inneholder, er 'grammar', som er forskjellig fra 'language'. Argumentasjonen mot et synkront perspektiv på språk rammer ikke nødvendigvis grammatikken. Den påfølgende eksemplifisering ved hjelp av passivtransformasjonen er dessuten svært lite heldig valgt, ettersom ingen generativ syntaktiker av den mentalistiske skole lenger vil avlede en passivsetning fra den tilsvarende aktivsetning. Det er ingen som lenger vil påstå at det finnes en 'passivtransformasjon' slik Hansen beskriver det i avsnitt 0.1.1. Men enda viktigere er det at transformasjoner aldri har vært ment å skulle være beskrivelser av hva som skjer når vi bruker språk. De er bare en del av en abstrakt modellering av språkevnen, eller den internaliserte grammatikk.⁵

Et viktig problem innenfor generativ grammatikk er det såkalte 'Platons problem', som kan formuleres slik: Hvordan kan et barn lære så meget når det erfarer så lite? (Chomsky 1986:51f.) Enhver lingvistisk teori må enten vise at Platons problem ikke eksisterer, eller foreslå en løsning på det. Hansen gjør det første, på følgende måte:

[T]hat man – the language learning child – is able (to come) to know so *much* as he or she actually does despite the poor in-put material he is exposed to is a postulate that is beyond scientific corroboration: how is *much* defined? How does the generativist know that we do in fact know 'much'? (s. 50)

Dette er etter min mening en altfor lettvinnt avvisning av et viktig og sentralt problem. Skal man først ta det opp, bør det gjøres grundigere, slik Sampson (1997) for eksempel gjør i sin utførlige kritikk av mentalistisk lingvistikk.

Det nettopp siterte avsnitt var fra avhandlingens prolog. I kapittel 1 kommer Hansen igjen inn på generativ grammatikk i forbindelse med språkkinnlæringsproblematikken. Her blander han på nytt sammen konkrete språklige ytringer med abstrakte representasjoner, og enda verre, faktisk levende mennesker med generaliseringer og idealiseringer over språklærings situasjoner. Generativ grammatikk gjør eksplisitt bruk av idealiseringer og generaliseringer, uten å utgi dem for å være noe annet. Men Hansen argumenterer som følger:

The whole programme does not escape an element of absurdity [...]: in all speech communities it will inevitably occur that one baby as the first internalises G2 and not G 1, the language of her parents; new conditions on the mental/biological transition from the initial state S_0 to G create G2 and not G1. In other words, the language-learning child acquires a state of mind, a cognitive system, different from that of her immediate surroundings, older family members, and is it possible that the natural time gap between the births of two children within the same family may result in the older child's learning her parents' G1 and her younger sister's learning G2? [T]hen the child learning G2 will be in communicative trouble because the majority of speakers in her speech community will share an internalized language that is different from hers – in fact the above-mentioned particular 'sharing'-relation is irrelevant – at first, *i.e.* 'at the moment when'. Finally, the generativist theory should explain how the 'shared' language arises in a speech community? (s. 101)

Det er en besynderlig argumentasjon. G1 og G2 er selvsagt idealiseringer, som ikke utelukker at søsken kan ha ulike grammatikker. Det er sikkert oftest tilfelle. Antagelig finnes det ikke to mennesker med nøyaktig samme internaliserte grammatikk, men forskjellene er selvsagt ikke så store at de skaper kommunikasjonsvanskeligheter. Selv innenfor et 'shared language' kan det finnes forskjell i grammatiske detaljer. Til slutt i sitatet sier Hansen at 'the generativist theory should explain how the "shared" language arises in a speech community'. Det finnes selvsagt en mengde slike forklaringer. Om noen av dem er 'sanne' forklaringer, er selvsagt en ganske annen sak. Hansens argumentasjonen her tar i det hele tatt ikke hensyn til nyere kognitive studier. I denne forbindelse savnes også for eksempel Stephen Pinker i litteraturlisten.

Man får i det hele inntrykk av at forfatteren ikke har forstått ett av de mest grunnleggende prinsipper ved generativ grammatikk, nemlig det at den som lærer sitt morsmål, lærer dette ved hjelp av en medfødt språkevne og på grunnlag av språklige stimuli i omgivelsene. Men selvsagt har Hansen forstått dette. Derfor spør man seg hvorfor han ikke tar hensyn til dette i sin argumentasjon, eller aller helst argumenterer eksplisitt mot det.

I kapittel 1.3. kritiserer han videre generativ fonologi. Han presenterer et eksempel fra en lærebok i fonologi (Kenstowicz 1994), der

/t/ i engelsk /tent/ kan falle bort i flertall, slik at flertallsformen uttales [tens]. Dette er en fonologisk regel, som engelske språkbrukere anvender systematisk. Dette kommenterer Hansen slik:

This is absurd as long as we do not know the empirical reality of the affectum. Following the generative programme the native speaker has somehow learnt these rules, because, it is claimed, *No one has taught them to us* (p. 66). In the first place, why should anybody teach the infant baby such rules; she can listen to what she hears! Secondly, and this is the important part of it all: why must we learn to *omit* [t] in the plural of *tent-s* [tens], if it has never been there? (s. 117)

Ordet 'absurd' har en svært høy frekvens i denne avhandling, men ikke alt er like absurd dersom man vil kritisere en teori på dens egne premisser. En premiss her er at det er forskjell på input, som 'the baby can listen to', uten [t] i flertall /tents/ og på den internaliserte grammatikk, som barnet konstruerer på grunnlag av mange slags input, bl.a. entallsformen /tent/, og en rekke regelmessige flertallsformer som *cats* eller *cakes*. Barnet er altså i stand til å analysere input, ikke bare gjenta det. Dersom man mener at dette er absurd, bør man ha en alternativ teori om språkinnlæring, og helst en mer interessant løsning på Platons problem.

Fremstillingsform

Til slutt i min opposisjon vil jeg komme inn på det som etter min mening kanskje er det alvorligste anklagepunkt mot nærværende avhandling, nemlig dens ugjennomtrengelige form og uklare argumentasjon. Dermed fremmedgjøres leseren, og den tilskattede dialog med fagmiljøet vanskeliggjøres. Det som fremfor alt bidrar til dette, er anvendelsen av begreper og termer som er ukjente for de fleste lingvister. Dette ville ha vært fullt akseptabelt dersom termene var definert på en forståelig måte. Nå mangler det ikke på definisjoner i avhandlingen, men mange av dem er ganske ubrukelige. Et eksempel kan være definisjon 27:

An empirical vertical synthesis is a vertical synthesis that is not purely man-made, it is katagenously motivated, not metagenous-

ly motivated, and is characterized by participative coherence. (s. 167)

'Empirical vertical synthesis' er definert tidligere i definisjon 24 som 'a synthesis that consists of non-equiemprirical phenomena'. Men her i definisjon 27 står det at den er 'katagenously motivated'. Dette er ikke umiddelbart forståelig, i alle fall ikke for lingvister. Men avhandlingen har heldigvis et register til slutt med tekniske termer. Der finner vi at *katagenousity* er definert i definisjon 31 og 32 i kapittel 2.1., altså på side 184 og 185, 18 sider senere:

Katagenous motivation is paragenous motivation that originates with the Eigennatur of the stable element (in a vertical synthesis) in an endogenously motivated process. (s. 185)

Her er *katagenous* definert ved hjelp av begrepene *paragenous* og *endogenous*, og rett skal være rett, disse begreper er definert på forhånd, i kapittel 1.6.:

Paragenous motivation is simultaneous motivation in a vertical synthesis; it stems from a phenomenon whose Eigennatur is not of the same kind as the Eigennatur of the motivated phenomenon (effectum). (s. 167)

Her er begrepet *Eigennatur* brukt i definisjonen, i og for seg et forståelig begrep, kanskje til og med med en presis betydning i en bestemt filosofisk tradisjon. Men en lingvist kan nok trenge i alle fall en forklaring av hva man helt presist legger i ordet *Eigennatur*. Dette ord forekommer imidlertid ikke i registeret.

Jeg kunne fortsette svært lenge med denne type innvendinger. Men jeg skal nøye meg med ett eksempel til: *developmental series* er et sentralt begrep i avhandlingen. Det er definert slik:

A developmental series consists of non-accidental horizontal syntheses each of which creates an empirical vertical synthesis, and it contains at least one fullblooded element. (s. 144)

Dette er for øvrig ikke presentert som en definisjon. Her forekommer begrepet *fullblooded element*, som ikke er gitt noen forklaring, og heller ikke nevnt i registeret. Derimot er det definert i

kapittel 5.6. på side 387. Men det er ingen henvisning fra side 144 til side 387.

Til slutt må jeg nevne at også utenfor definisjonene er språkbruken svært ofte tilslørende snarere enn klargjørende. Jeg har i alle fall alvorlige problemer med å følge med i resonnementer som for eksempel disse, for å ta noen tilfeldig valgte eksempler:

It is impossible to read a unidirectional dependency-relation into the process; and for our two processual concepts, 'to develop into' has an empirical immediacy, nay, existential immediacy different from 'to come from', which is purely mental, but no less empirically relevant. (s. 136)

Formalismen på samme side gjør det ikke klarere, snarere tvert imot. Jeg tar et eksempel til fra samme kapittel. Allerede på neste side finner vi:

As the everyday language is not falsifiable, a theory/narrative is not falsifiable; theoretical statements are, as the statement *Napoleon won the battle of Waterloo*, either true or false. Theoretical statements are Janus-faced. As a historical narrative they constitute a whole in relation to their empirical relevance: data unifies and constitutes another whole in relation to a theory: theory unifies. A theoretical statement – like an utterance – completes its meaning or itself contextually, i.e. in *parole*. Statements do not change or develop, they being either true/historically accurate or false/historically inaccurate; an utterance does not change, it vanishes at the moment of it being uttered. (s. 137)

Hva er en 'theory/narrative'? Hva vil det si å være 'falsifiable' i denne sammenheng? Hva betyr i det hele tatt dette avsnittet? Og hva betyr følgende: 'In the connotation, the speaker is the content functive of an expression that is a sign which in turn is the expression of a content functive *qua* the denotatum in question' (s. 246)? Dette er tilfeldig valgte eksempler. Dessverre kunne jeg uten videre mangedoble antallet. Og det er synd, for leseren sitter igjen med en beklemmende følelse av at her har man gått glipp av interessante resonnementer på grunn av en til tider ganske ugjennomtrengelig form.

Avslutning

Jeg vil slutte med å gjenta at den avhandling som forsvares her, er et utfordrende, innholdsrikt og mangfoldig verk. Dersom min opposisjon har virket negativ og unødvendig kritisk, er det blant annet fordi det jo er opponertens primære oppgave. Dessuten er dette arbeid så omfangsrikt og så uvanlig i form og innhold at det nødvendigvis er meget å ta opp til kritikk og nærmere drøfting. Så da har det kanskje blitt for liten tid til å fremheve avhandlingens sterke sider. For de finnes naturligvis også i fullt monn.

*Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap
Universitetet i Oslo
Postboks 1013 Blindern
N-0315 Oslo
Norge*

Noter

1. Ordet 'essay' i dette sitatet virker noe forstyrrende, idet det allerede her varsler om et av hovedproblemene med foreliggende avhandling, nemlig genreproblemet. Hva er den relevante forskjellen mellom et essay og en doktoravhandling? Og hvilke spesielle trekk ved teksten kan leseren vente seg fordi forfatteren kaller den et essay, eller hvilke spesielle utfordringer vil leseren møte? Og endelig, hvilke krav bør en opponent la være å stille fordi det altså dreier seg om et essay og ikke en regulær doktoravhandling? Jeg skal foreløpig la dette ligge, og la disse spørsmålene også foreløpig ha status av retoriske spørsmål.
2. Det er vel heller ikke opplagt logisk at et objekts eksistens er en forutsetning for utsagn om objektet; jeg har for eksempel ingen problemer med hverken å uttale meg om, eller forstå andres utsagn om, bl.a. julenissen, havfruer eller enhjørninger.
3. Jeg går jeg ut fra at når det i avhandlingen tales om 'systemic', så menes det ikke systemisk grammatikk i snever forstand, men formell synkron lingvistikk generelt.
4. En annen sak er at synkron variasjon selvsagt som regel er historisk betinget, men det er jo en ganske triviell påstand.

5. Jeg er dessuten noe overrasket over at det i følge forfatteren ikke skulle ha finnes passivsetninger i gammelengelsk.

Bibliography

- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of language*. Westport, Conn.: Praeger.
- Faarlund, Jan Terje. 2000. Anmeldelse av Roger Lass, *Historical linguistics and language change*. *Studies in Language* 24.175-187.
- Kenstowicz, Michael. 1994. *Phonology in generative grammar*. Oxford: Blackwell.
- Lass, Roger. 1980. *On explaining language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lass, Roger. 1997. *Historical linguistics and language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sampson, Geoffrey. 1997. *Educating Eve: the "language instinct" debate*. London: Cassell.